

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.13>
УДК (334+004):(305+005.33)

*Г. М. Поченчук,
д. е. н., професор, доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і
адміністрування,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9994-636X>*

*О. В. Марченко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту і логістики, Національний
університет “Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка”
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3342-0525>*

ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ТА НОВА ЯКІСТЬ МЕНЕДЖМЕНТУ

*G. Pochenchuk,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Associate Professor of the Department of
Economic Theory, Management and Administration,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
O. Marchenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Management and Logistics,
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”*

ACTIVITIES OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION: GENDER ASPECT AND NEW QUALITY OF MANAGEMENT

У статті описується динаміка діяльності малого та середнього підприємництва за перший рік війни. Автори зробили спробу надати загальну характеристику кількості зайнятих працівників в діяльності суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва в Україні з 2010 по 2022 роки. Вказано загальну кількість діючих суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва з 2010 по 2022 роки в Україні. Представлено візуально кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника станом на 01 січня 2024 року в Україні та зазначено, що в приватному бізнесі керівниками приватних підприємств жінки є в співвідношенні 1:3. Керівниками державних підприємств в Україні жінки є в співвідношенні 1:6.

В публікації представлено загальну кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника станом на 1 січня 2024 року. Засвідчено статистичними даними, що лідируючі позиції станом на січень 2024 р. про наявності в менеджменті зареєстрованих юридичних осіб саме жінок залишають за собою Дніпропетровська область (33 289 од.), Донецька область (29 503 од.), Львівська область (23 740 од.), Одеська область (28 298 од.), Харківська область (25 400 од.), Київська область (21 388 од.). Найменше жінок-керівників зареєстрованих юридичних осіб в Тернопільській області (6 789 од.) та Чернівецькій області (5 205 од.).

У статті проаналізовано і графічно представлено, той факт, що середні та мікропідприємства з причин наслідків війни, за 2022 рік скоротили свої обсяги реалізованої продукції на 993 216 млн грн та 189 470,5 млн грн, відповідно. При таких скороченнях обсягів за середніми підприємствами спостерігаємо зростання витрат на виробництво продукції (товарів, послуг) в 2022 році на 99 833,6 млн грн, що є не зовсім логічно та важко піддається аргументам. Щодо малих та мікропідприємств, то тут маємо зменшення витрат на 123 566,4 млн грн та 55 756,6 млн грн, відповідно.

Автори статті дійшли висновку, що до ключових детермінантів зростання кількості малих, середніх та мікропідприємств в Україні на яких уряду варто зробити практичний аспект реалізації, варто віднести інноваційно-інвестиційну державну підтримку, формування цифрової інфраструктури та зменшення адміністративних бар'єрів, що стають на заваді цифровому розвитку підприємництва.

The article describes the dynamics of small and medium-sized enterprises during the first year of the war. The authors made an attempt to provide a general description of the number of employed workers in the activities of medium, small and micro enterprises in Ukraine from 2010 to 2022. The total number of active subjects of medium, small and micro enterprises from 2010 to 2022 in Ukraine is indicated. The number of registered legal entities by organizational and legal forms of business is presented visually, with a distribution based on the gender of the manager as of January 1, 2024 in Ukraine, and it is indicated that in private business, women are the managers of private enterprises in a ratio of 1:3. Heads of state-owned enterprises in Ukraine are women in a ratio of 1:6.

The publication presents the total number of registered natural persons-entrepreneurs and legal entities by regions of Ukraine, with a distribution based on the gender of the manager as of January 1, 2024. It is proven by statistical data that the leading positions as of January 2024 regarding the presence of women in the management of registered legal entities are held by Dnipropetrovsk Region (33,289 units), Donetsk Region (29,503 units), and Lviv Region (23,740 units), Odesa region (28,298 units), Kharkiv region (25,400 units), Kyiv region (21,388 units). The least number of women smokers of registered legal entities are in Ternopil region (6,789 units) and Chernivtsi region (5,205 units).

The article analyzes and graphically presents the fact that medium-sized and micro-enterprises, due to the consequences of the war, for 2022 reduced their volumes of sold products by 993,216 million UAH and 189,470.5 million UAH, respectively. With such volume reductions for medium-sized enterprises, we

observe an increase in costs for the production of products (goods, services) in 2022 by 99,833.6 million UAH, which is not entirely logical and difficult to argue. As for small and micro-enterprises, here we have a decrease in costs by 123,566.4 million UAH and 55,756.6 million UAH, respectively.

The authors of the article came to the conclusion that the key determinants of the growth of the number of small, medium and micro enterprises in Ukraine, which the government should implement in a practical way, should include innovation and investment state support, the formation of digital infrastructure and the reduction of administrative barriers that stand in the way of digital development of entrepreneurship.

Ключові слова: *жінки-підприємці, малий бізнес, середні підприємства, мікропідприємництво, менеджмент на підприємстві, гендерна рівність, цифровий розвиток підприємств, жіноче підприємництво.*

Key words: *women entrepreneurs, small business, medium-sized enterprises, micro-entrepreneurship, enterprise management, gender equality, digital development of enterprises, female entrepreneurship.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах воєнного стану розвиток малого, середнього та мікропідприємництва є потужним базисом на основі якого можна було б вибудовувати цифрове підприємництво та формувати конкурентно спроможну інноваційно-цифрову національну економіку. Середній бізнес та мале підприємництво впливають на швидкість воєнної та повоєнної відбудови економіки країни, визначають її економічне зростання. Актуальність розвитку жіночого підприємництва в малому та середньому бізнесі постало як ніколи гостро в умовах воєнного стану. Та жіночі бізнеси не залишились сам на сам з викликами бізнес-середовища, вони знайшли підтримку в уряді країни, низки інституцій та

шляхом реалізації комплексу заходів, які напрацьовані спільно підприємцями, урядовцями та активними бізнес-гравцями.

Можна сміливо говорити про ефективний результат функціонування в Україні таких програм підтримки малого та середнього жіночого підприємництва як акселераційні програми “Власне”, “Відважна”, “Початок” та освітньо-грантової програми “Міцність” [1]. Стає очевидним і той факт, що малий та середній бізнес започаткований жінками в умовах воєнного стану створює нові робочі місця та формує зайнятість населення, впливає позитивно на рівень доходів населення. Від уряду бізнеси очікують на спрощення процедур відкриття сімейного, ветеранського та жіночого підприємництва в Україні [2–4], рівних умов в частині надання доступу до кредитів і грантів, можливість для підприємців долучатись до інноваційно-цифрових програм розвитку бізнесів, підтримувати підприємства, що впроваджують високі технології [5, с. 7–8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукову цінність в питаннях розкриття підприємницької діяльності на рівні малих, середніх та великих суб’єктів господарювання, представленні інструментів й механізмів їх ефективної роботи є наукові праці та практичні дослідження і розробки таких знаних українських вчених-економістів як М. Гороховський [6], І. Іщенко, А. Ігнатюк [2], М. Їжа [6], Л. Карпенко [6], Н. Краус [7], К. Краус [8], В. Мініна [5], О. Манжура [7], А. Маслов [9], В. Осецький [3–4], Н. Олійник [10], Г. Поченчук [11], Ю. Радзіховська та інші. Та не дивлячись на наявні доробки з даного питання, щодо кількості та ефективності роботи діючих суб’єктів малого, середнього та мікропідприємництва, все ж є необхідність проаналізувати кількість зайнятих працівників на них в умовах воєнного стану, кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника станом на 01 січня 2024 року в Україні.

Українська урядовиця Валерія Іонан (заступник Міністра цифрової трансформації з питань європейської інтеграції) зосереджує свою практичну

діяльність зокрема і на розвитку жіночого підприємництва, бо вважає його пріоритетним напрямом роботи міністерства в межах національного проєкту Дія.Бізнес [1].

Українська науковиця Н.Ю. Олійник в своїй публікації зробила цікавий висновок, що заслуговує на наукову підтримку, а саме вона зазначає, що “в сфері бізнесу жінки мають менше можливостей реалізувати свою активність через наявність інституційних бар’єрів та перешкод різного характеру і це негативно впливає на діяльність, і кар’єрні досягнення жінок, тим самим понижуючи їх самооцінку та прагнення до самореалізації” [10]. Науковиця зазначає, що жінки-підприємниці в Україні володіють в основному малими підприємствами і очолювані жінками бізнеси є менш прибутковими незалежно від галузі, розмірів цих підприємств та їхніх доходів.

Представляють наукову зацікавленість висновки зроблені колективом науковців публікації “Жіноче підприємництво: ризики, інструменти підтримки, механізми реалізації” [11], в частині того, що віртуальна і доповнена реальність, військовий стан в Україні формують нову українську жінку-лідерку, жінку-підприємницю нової генерації, а саме ділову особистість, яка орієнтована та цілеспрямована на успіх в бізнесі, що досягнутий власними силами. Визначено інструменти й механізми, що дозволяють пришвидшити становлення жіночого бізнесу в Україні.

Закордонний дослідник Гафар Альмхамад вказав у своєму дослідженні на проблеми з якими зіштовхуються жінки-підприємці, серед чого назвав соціальні традиції та норми, за якими слідує відсутність управлінських навичок і негативне сприйняття суспільства щодо працюючих жінок, а також відсутність спеціального навчання та освіти, орієнтованої на підприємництво [12].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження перспективних можливостей швидкого повоєнного відновлення економіки України на засадах підприємництва та збільшення кількості жінок в малому та середньому бізнесі, як на керівних посадах так і серед

засновників. З'ясувати загальну кількість діючих суб'єктів господарювання в Україні, щоб мати реальне уявлення в частині дійсної потужності економіки підприємництва. Представлення порівняльного аналізу кількості зареєстрованих юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника станом на 01 січня 2024 року. Обґрунтування наявної динаміки обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) діючими суб'єктами середнього, малого та мікропідприємництва в Україні за роками та витрат на виробництво продукції (товарів, послуг) середніх, малих та мікропідприємств в Україні з 2010 по 2022 роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах воєнного стану економіки України як ніколи гостро постало питання пришвидшеного становлення цифрової економіки українського типу, посилення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, відцифрування бізнес-процесів в українському бізнесі, формування цифрової екосистеми національної економіки. Деякого пришвидшення можна досягнути у вирішенні даного питання шляхом покращення управлінської складової в частині усунення деяких бюрократичних процедур, вирішення питань інституціоналізації менеджменту з позиції “пом'якшення” в роботі окремих інститутів й інституцій.

Переслідуючи мету ґрунтовного аналізу даного питання вважаємо за потрібне з'ясувати загальну кількість діючих суб'єктів господарювання в Україні, щоб мати реальне уявлення в частині дійсної потужності економіки підприємництва. З даних рисунку 1 стає очевидним той факт, що в результаті саме воєнного стану на території України та окупації деяких її областей ми втратили значну кількість підприємств.

Так, в 2022 році кількість середніх підприємств зменшилась на 2 719 од. в порівнянні з 2021 роком. Малі підприємства зменшилися в загальній кількості по Україні на 106 075 од. в 2022 році порівняно з 2021 роком. Ситуація по кількості мікропідприємств не є кращою. Економіка України

втратила за перший рік війни 98 437 од. Такі цифри є невтішними та змушують задуматись в частині того, щоб напрацьовувати як найшвидше інструменти та механізми підтримки середніх та малих бізнесів, адже для економіки України це і робочі місця, це і сплачені податки, і як результат збільшення дохідної частини бюджету.

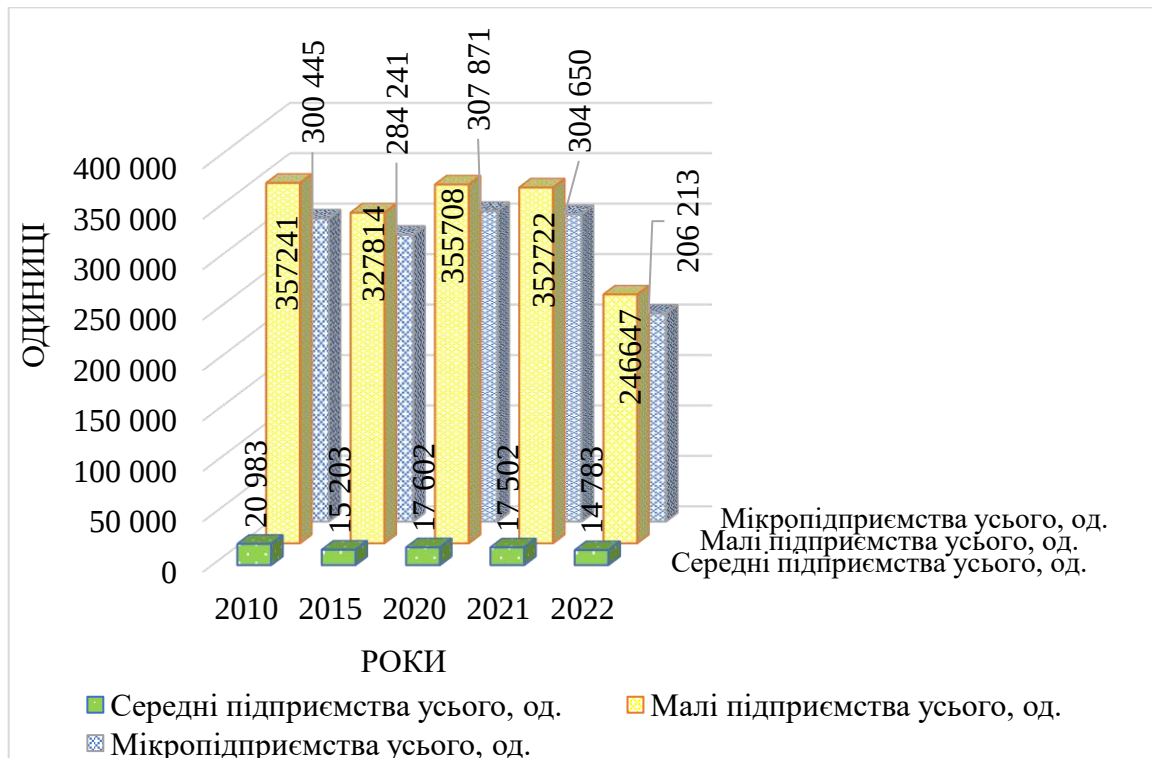

Рис. 1. Кількість діючих суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва з 2010 по 2022 рр. в Україні

Джерело: Складено на основі даних [13, с. 8].

Дані рисунку 2 підтверджують важливість зробленого нами висновку. Зменшення кількості підприємств призвело до скорочення кількості зайнятих в середньому, малому та мікропідприємстві. На середніх підприємствах кількість зайнятих скоротилась в 2022 році порівняно з 2021 роком на 385 тис осіб. В порівнянні з 2010 роком цей показник зменшився на 810,5 тис осіб в 2022 році. На малих підприємствах зменшення за перший рік війни сягає 345,5 тис осіб та на мікропідприємствах скорочення зайнятості спостерігаємо в 193,5 тис осіб.

Варто зазначити, що якщо в офіційному секторі ми спостерігатимемо офіційне безробіття, то для уряду це повинно бути сигналом, про наявність в країні деякої тіньової зайнятості, що негативно позначається на соціально-економічному становищі населення та уповільнює економічне зростання, не дає змогу залучати в бізнеси такі потрібні для відбудови економіки України інвестиції.

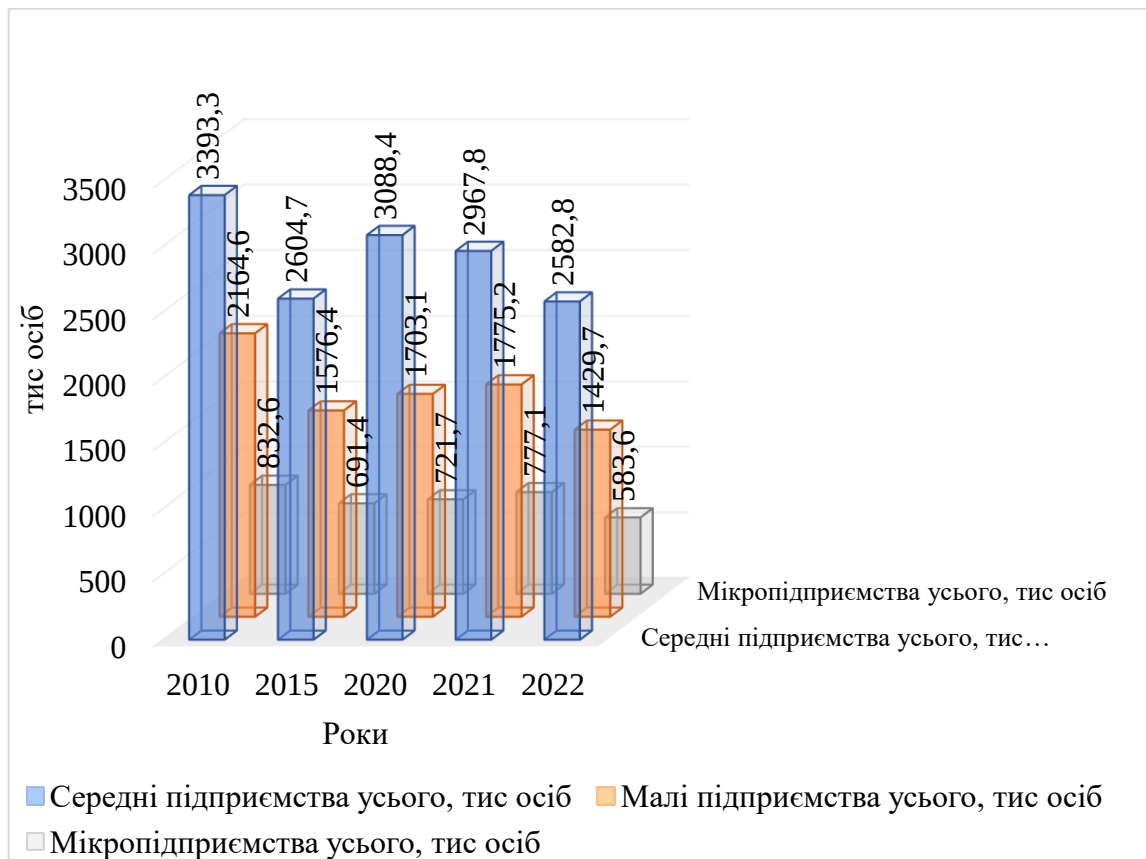

Рис. 2. Кількість зайнятих працівників в діяльності суб'єктів середнього, малого та мікропідприємництва в Україні з 2010 по 2022 рр.

Джерело: Складено на основі даних [13, с. 9].

В умовах воєнного стану уряд країни робить ставку на підтримку жіночого підприємництва, адже багато чоловіків виконують свій конституційний обов'язок та стоять на захисті кордонів України, а їх дружинам доводиться проявляти свої мускульні якості в продовженні ведення сімейної бізнес-справи, або відкритті жіночого підприємництва. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами

господарювання з розподілом за ознакою статі керівника станом на 01 січня 2024 року в Україні ми представили на рисунку 3.

Аналізуючи рисунок 3 є сенс зауважити, що станом на січень 2024 року в Україні найменша частка жінок до загальної кількості в бізнесі простежувалася в індивідуальному підприємстві. Даний показник становив 8,3%. Найбільша частка жінок, що займають керівні посади на комунальних підприємствах – 35,1%. В приватному бізнесі керівниками приватних підприємств жінки є в співвідношенні 1:3. Керівниками державних підприємств в Україні жінки є в співвідношенні 1:6. Така ж тенденція простежується і на підприємствах де організаційно-правова форма господарювання згідно з КОПФГ спільна (1:6,3).

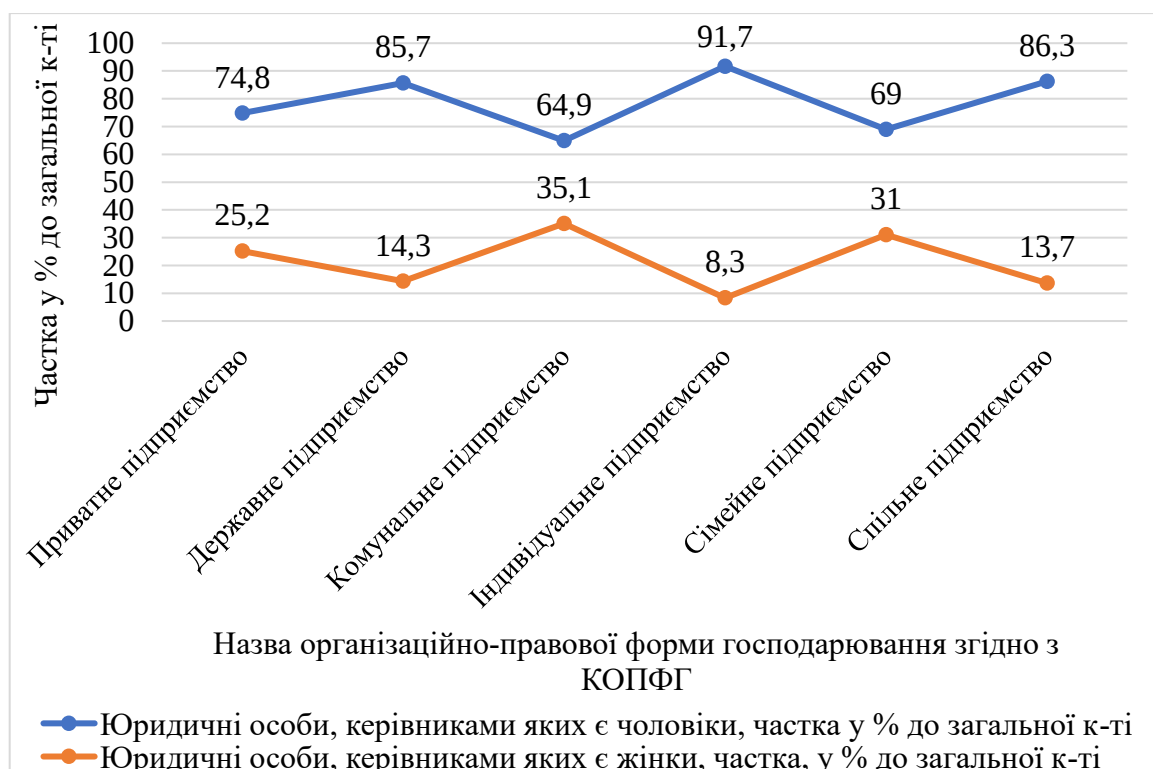

Рис. 3. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника станом на 01 січня 2024 року в Україні

Джерело: Складено на основі даних [14].

Варто зазначити і цікавий факт, що в Україні було проведено актуальне дослідження “Потреби та проблеми українських підприємців в умовах

повномасштабної війни” результати якого було оприлюднено в січні 2024 року [15]. Метою було проаналізувати стан жіночого бізнесу в Україні, зокрема мікропідприємств та малого й середнього бізнесу. За його результатами було встановлено, що близько 74% опитаних українських підприємниць відкрили бізнес у пошуках можливостей і перспектив. Дослідження дало змогу зробити висновки про те, “що більшість опитаних українок, а саме 57% стикалися з проявами гендерної дискримінації. Зокрема, найчастіше в “переважно чоловічих” сферах бізнесу (66%). Найпоширенішими ситуаціями називали невизнання жінки як підприємщиці, сумніви в її кваліфікованості, несприйняття як керівниці” [1].

Рисунки 4 та 5 дали нам змогу побачити ситуацію про областях України станом на січень 2024 року в частині кількості зареєстрованих юридичних осіб з розподілом за ознакою статті керівника та зареєстрованих фізичних осіб-підприємців з розподілом за ознакою статі керівника.

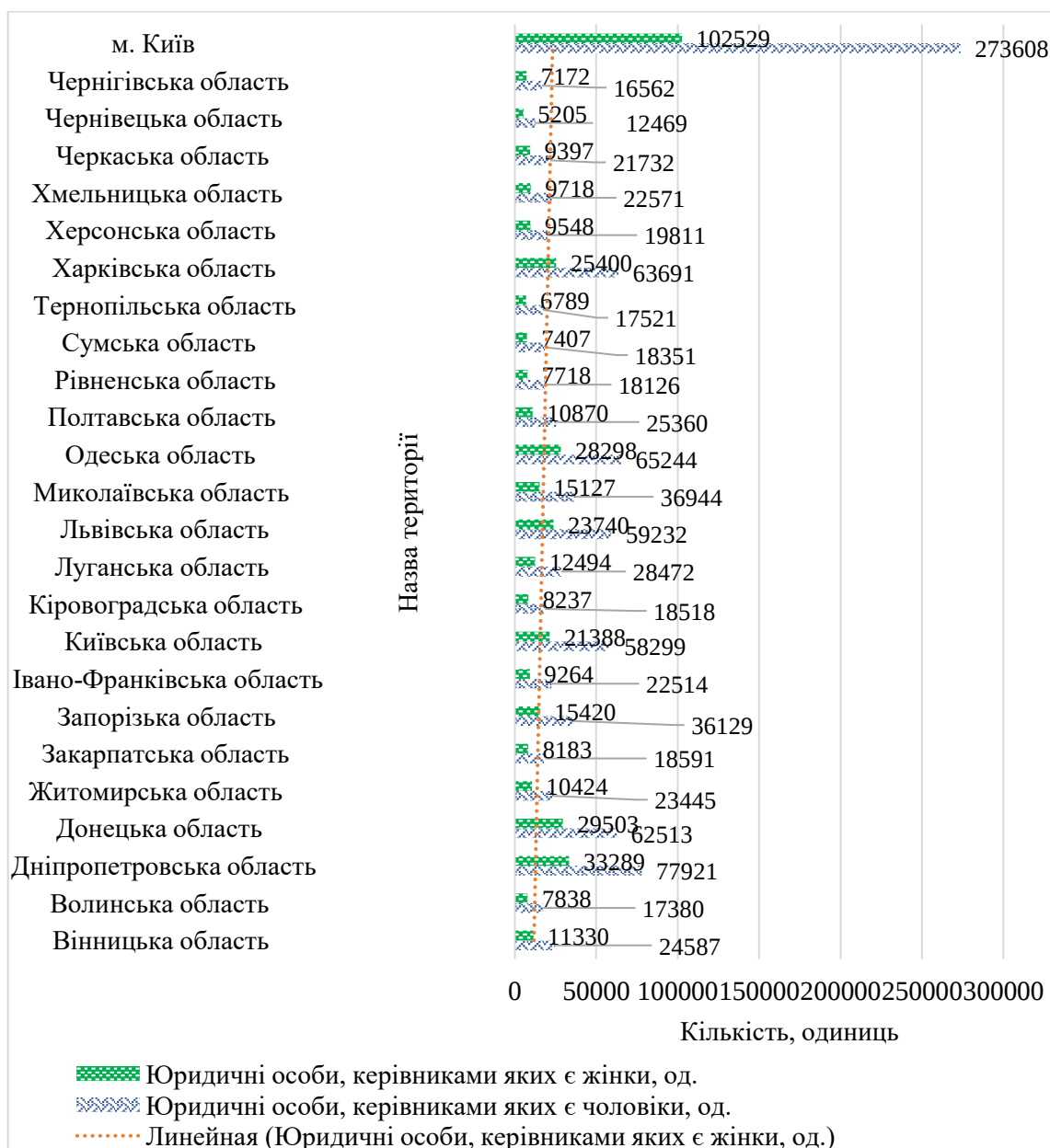

Рис. 4. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника станом на 01.01.2024 р.

Джерело: Складено на основі даних [16].

Дані рисунку 4 демонструють позитивну динаміку по жінках, що займають керівні посади на підприємствах, як юридичних особах. Найбільша кількість таких суб'єктів господарювання зареєстрована в м. Києві (102 529 од.). Варто зауважити, що чоловіків все ж які є керівниками на зареєстрованих як юридичні особи підприємства в місті Києві більше на 171 079 од.

Серед викликів, що стоять перед жінками в ході відкриття бізнес-справи варто назвати обмежений доступ до ресурсів, перешкоди у відновленні або налагодженні систем постачання й партнерських відносин, відсутність належної підтримки щодо інвалідності, низький рівень довіри до інституту держави, відсутність необхідної фінансової грамотності та вміння в частині ведення фінансової звітності і бухгалтерського обліку, незнання в частині складання бізнес-плану та його коригування [15].

Щодо областей, то тут варто зазначити, що лідируючі позиції станом на січень 2024 р. по наявності жінок керівниками зареєстрованих юридичних осіб залишали за собою Дніпропетровська область (33 289 од.), Донецька область (29 503 од.), Львівська область (23 740 од.), Одеська область (28 298 од.), Харківська область (25 400 од.), Київська область (21 388 од.). Найменше жінок-керівників зареєстрованих юридичних осіб в Тернопільській області (6 789 од.) та Чернівецькій області (5 205 од.).

Аналізуючи дані рисунку 5 стає очевидним ще один цікавий факт, а саме: різниця в кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника станом на 1 січня 2024 року не є такою відмінною в рази, як зареєстрованих юридичних осіб.

Так, до прикладу в Києві, кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців де керівниками є жінки склала 101 157 од., що лише на 22 461 од. менше де керівниками є чоловіки (123 618 од.). Майже рівними є показники по Київській області (керівники жінки – 49 705 од., проти 51 234 од. де керівниками є чоловіки), Одеській області (51 663 од. та 53 181 од., відповідно), Дніпропетровська область (61 478 од. та 64 870 од., відповідно). Найменше зареєстрованих фізичних осіб-підприємців у Херсонській області, а саме: 11 833 од. де керівниками є жінки та 13 004 од. де керівниками є чоловіки.

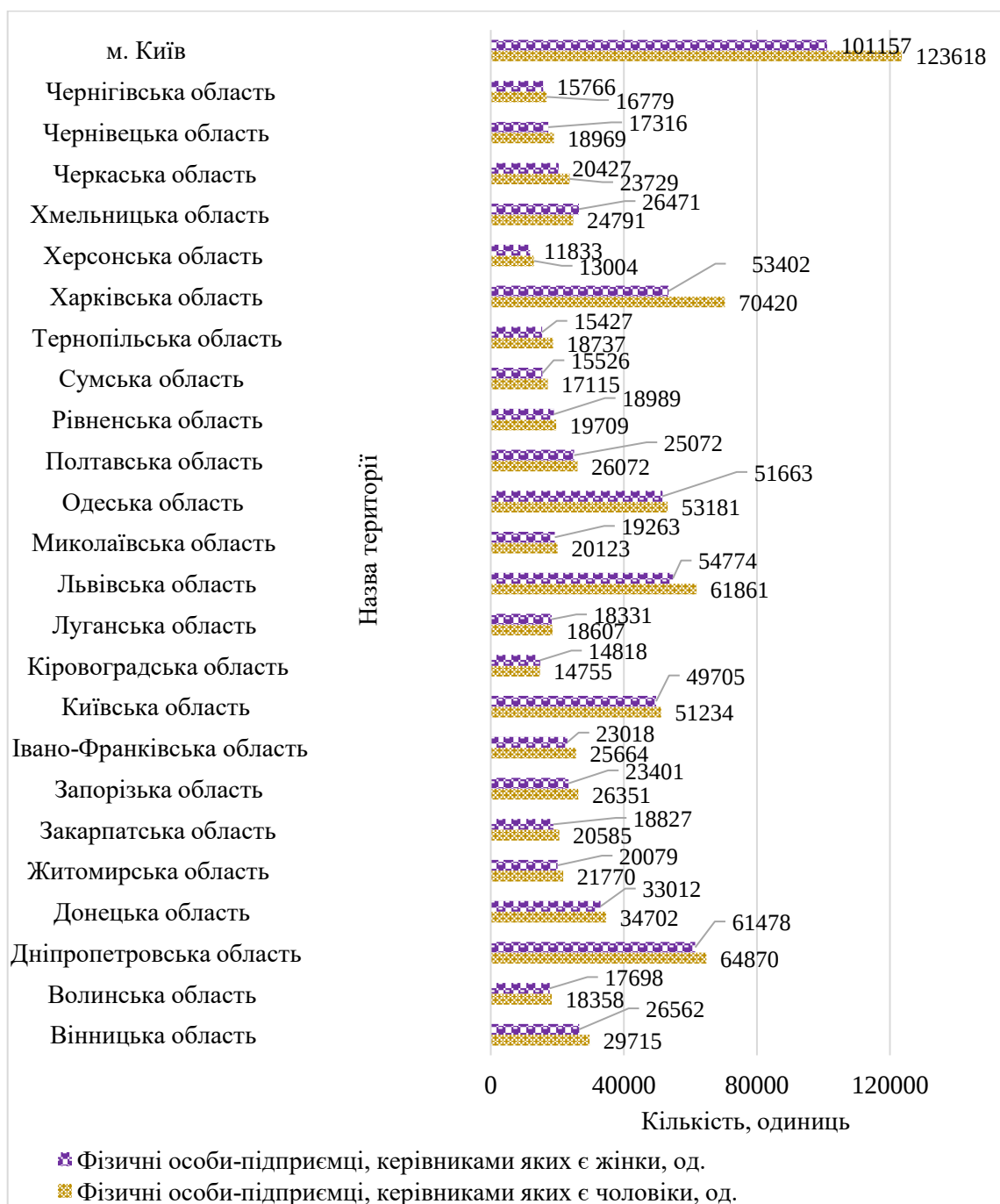

Рис. 5. Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника станом на 1 січня 2024 р.

Джерело: Складено на основі даних [17].

З метою підтримки жіночого підприємництва на порталі Дія.Бізнес створено навіть окрему тематичну рубрику з даного питання, адже кожен другий ФОП, що відкрився з лютого 2023 року створений жінкою та

управляється жінкою-керівником. За 2023 рік понад 72 тис українок скористалися послугами Дія.Бізнес [1].

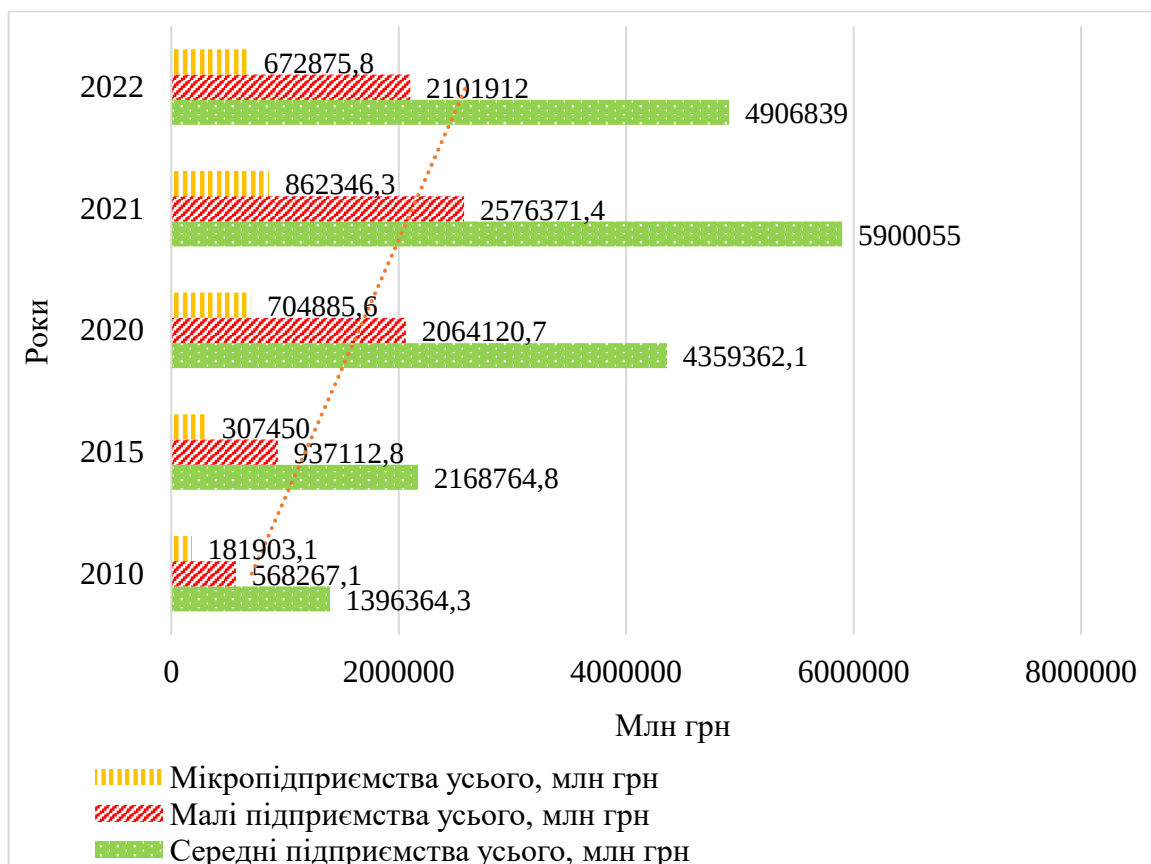

Рис. 6. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) діючими суб'єктами середнього, малого та мікропідприємництва в Україні з 2010 по 2022 роки

Джерело: Складено на основі даних [13, с. 12].

Аналіз кількості суб'єктів господарювання та менеджмент за ознакою статті на них, викликав у нас потребу в з'ясуванні та аналізі ще одних даних, а саме обсягів реалізованої ними продукції, товарів та послуг (рис. 6). Лінія тренду на рисунку 6 демонструє нам загальну позитивну тенденцію за обсягом реалізованої продукції малими підприємствами. Середні та мікропідприємства з причин наслідків війни, за 2022 рік скоротили свої обсяги реалізованої продукції на 993 216 млн грн та 189 470,5 млн грн, відповідно. При таких скороченнях обсягів за середніми підприємствами спостерігаємо зростання витрат на виробництво продукції (товарів, послуг) в

2022 році на 99 833,6 млн грн, що є не зовсім логічно та важко піддається аргументам (рис. 7). Щодо малих та мікропідприємств, то тут маємо зменшення витрат на 123 566,4 млн грн та 55 756,6 млн грн, відповідно.

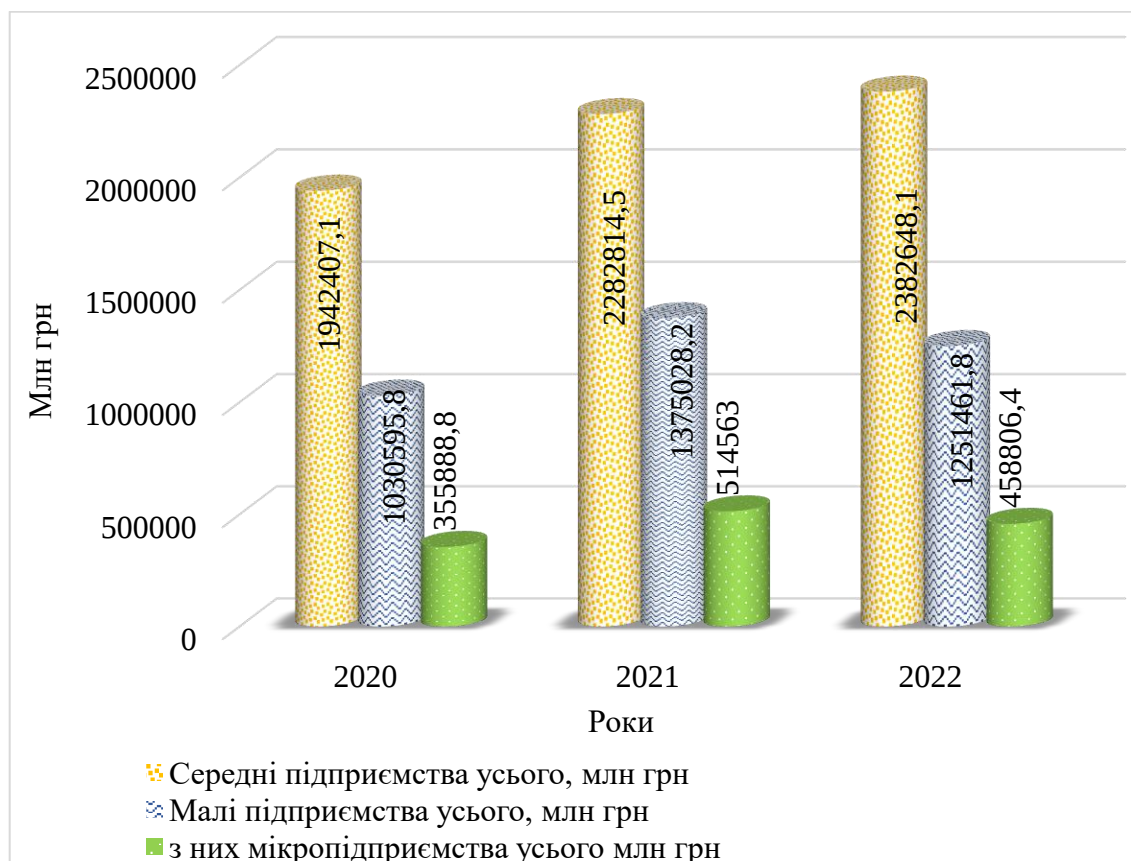

Рис. 7. Витрати на виробництво продукції (товарів, послуг) середніх, малих та мікропідприємств в Україні з 2010 по 2022 роки

Джерело: Складено на основі даних [13, с. 73].

Серед ключових детермінантів зростання кількості малих, середніх та мікропідприємств в Україні могла б бути активна інноваційно-інвестиційна державна підтримка, формування цифрової інфраструктури та зменшення адміністративних бар'єрів, що стають на заваді цифровому розвитку підприємництва. В умовах воєнного стану якість підтримки малого та середнього підприємництва не носить системний характер. Наразі є потребу у напрацюванні сприятливих економічних умов, технічні доступності та виваженому контролі й регулюванні бізнес-діяльності [6, с. 69]. Переслідуючи мету формування дієвих інструментів для сталого зростання,

підприємництво повинно відчувати фінансову, інституційну та інфраструктурну підтримку уряду.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи проведений нами порівняльний аналіз діяльності та кількості середнього, малого та мікропідприємництва варто зазначити, що в воєнний та повоєнний, час варто системно напрацьовувати дієві механізми підтримки вітчизняних бізнесів, проводити планову модернізацію виробничих потужностей та цифровізацію бізнес-процесів, формувати цифрові екосистеми на засадах інноваційності. Саме на мале та середнє підприємництво в умовах воєнного стану уряд покладається і сподівається як ніколи раніше, адже це зайнятість населення шляхом створення робочих місць, це сплачені податкові платежі до загальнодержавного та місцевого бюджетів, це формування здорового конкурентного бізнес середовища та відновлення інвестиційного бізнес-клімату, це повернення до інноваційної політики розвитку, яка визначає нову якість життя українського суспільства.

В перспективі варто дослідження проводити в частині напрацювань, відповідей на питання формування нової якості інструментів розвитку академічного підприємництва, бізнес-акселерації та соціального і молодіжного підприємництва. Є нагальна потреба у представленні шляхів забезпечення стійкості системи управління малими та середніми жіночими бізнесами в умовах воєнного стану.

Література

1. Жіноче підприємництво під час війни: результати дослідження. Міністерство цифрової трансформації України. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*, від 30 січня 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zhinoche-pidpriemnytstvo-pid-chas-viiny-rezultaty-doslidzhennia> (дата звернення: 3.04.2024).

2. Краус К.М., Ігнатюк А.І., Краус Н.М. Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складова практичної реалізації. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових*

інновацій. 2023. №1(11). С. 98–111. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/185/151> (дата звернення: 18.03.2024). DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0108>.

3. Краус К.М., Краус Н.М., Осецький В.Л. Сімейне підприємництво: економічна соціалізація, поведінковий компонент, чинник власності та системно-синергетичний підхід реалізації. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології*. 2023. №2(3). URL: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/51> (дата звернення: 28.03.2024). DOI: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-3-1>.

4. Краус К.М., Краус Н.М., Осецький В.Л. Молодіжне підприємництво та політика підтримки молоді в умовах воєнного стану. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. №1(11). С. 151–164. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/191/155> (дата звернення: 25.03.2024). DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0112>.

5. Мініна В. Провідники економічного прогресу: роль малих і середніх підприємств у зростанні зайнятості та доходів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2387/2308> (дата звернення: 21.03.2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-30>.

6. Карпенко Л.М., Їжа М.М., Гороховський М.В. Інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 33. С. 67–73.

7. Краус К.М., Краус Н.М., Манжура О.В. Фермерство і аграрні підприємства в контексті реалізації стратегічних цілей євроінтеграції та цифровізації економіки України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. №2(12). С. 46–64. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/224/179> (дата звернення: 25.03.2024). DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0204>.

8. Kraus K., Kraus N., Manzhura O., Ishchenko I., Radzikhovska Y. Digital Transformation of Business Processes of Enterprises on the Way to Becoming

Industry 5.0 in the Gig Economy. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2023. Vol. 20, Art. #93. pp. 1008–1029. URL: <https://wseas.com/journals/bae/2023/b885107-2135.pdf> (Assessed: 29.03.2024). DOI: 10.37394/23207.2023.20.93.

9. Краус К.М., Краус Н.М., Маслов А.О. Соціальне підприємництво крізь призму соціальних інновацій в умовах євроінтеграції та глобальної конвергенції. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. №2(12). С. 4–20. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/220/175> (дата звернення: 31.03.2024). DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0201>.

10. Олійник Н.Ю. Жіноче підприємництво в Україні: особливості та перспективи. *Фінансовий простір*. 2015. № 2. С. 390–396. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_49 (дата звернення: 25.03.2024).

11. Краус Н.М., Краус К.М., Поченчук Г.М. Жіноче підприємництво: ризики, інструменти підтримки, механізми реалізації. *Innovation and Sustainability*. 2023. №2. С. 46–59. URL: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/180/182> (дата звернення: 23.03.2024). DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.46.59>.

12. Альмхамад Г. Фактори, що впливають на жіноче підприємництво в країнах, що розвиваються. Наскільки ми далекі від підтримки жіночого підприємництва? *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. Vol. 4. pp. 591–604. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/139/136> (Assessed: 29.03.2024). DOI: 10.58423/2786-6742/2023-4-591-604.

13. Статистичний збірник “Діяльність суб’єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2022”. За ред. М. Кузнєцової. К.: ДССУ, 2023. 120 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/12/Dsvsmm_22.pdf (дата звернення: 18.03.2024).

14. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника на 01 січня 2024 року. *UKRSTAT.GOV.UA*. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.03.2024).

15. Потреби та проблеми українських підприємців в умовах повномасштабної війни. *Міністерство цифрової трансформації України. Бізнес.ДІЯ*. URL: <https://business.diia.gov.ua/research> (дата звернення: 20.03.2024).

16. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника на 01 січня 2024 року. *UKRSTAT.GOV.UA*. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.03.2024).

17. Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за регіонами України з розподілом за ознакою статі керівника на 01 січня 2024 року. *UKRSTAT.GOV.UA*. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.03.2024).

References

1. Government portal. The only web portal of executive authorities of Ukraine (2024), “Women’s entrepreneurship during the war: research findings. Ministry of Digital Transformation of Ukraine”, available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/zhinoche-pidpriemnytstvo-pid-chas-viiny-rezultaty-doslidzhennia> (Assessed April 3 2024).

2. Kraus, K.M., Ignatyuk, A.I. and Kraus, N.M. (2023), “Veteran entrepreneurship and business in Ukraine: institutional, financial and project components of practical implementation”, *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh inovatsii*, vol. 1(11), pp. 98–111, available at: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/185/151> (Assessed March 18 2024). DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0108>.

3. Kraus, K.M., Kraus, N.M. and Osetskyi, V.L. (2023), “Family entrepreneurship: economic socialization, behavioral component, ownership factor and system-synergistic implementation approach”, *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoi asotsiatsii naukovtsiv. Seriya: ekonomika, upravlinnia, bezpeka, tekhnologii*, vol. 2(3), available at: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/51> (Assessed March 28 2024). DOI: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-3-1>.

4. Kraus, K.M., Kraus, N.M. and Osetskyi, V.L. (2023), “Youth entrepreneurship and youth support policy under martial law”, *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh inovatsii*, vol. 1(11), pp. 151–

164, available at: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/191/155> (Assessed March 25 2024). DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0112>.

5. Minina, V. (2023), “Drivers of economic progress: the role of small and medium-sized enterprises in the growth of employment and income in Ukraine”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 50, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2387/2308> (Assessed March 21 2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-30>.

6. Karpenko, L.M., Yizha, M.M. and Gorokhovskiy, M.V. (2023), “Instruments of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine under martial law”, *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*, vol. 33, pp. 67–73.

7. Kraus, K.M., Kraus, N.M. and Manzhura, O.V. (2023), “Farming and agrarian enterprises in the context of the implementation of the strategic goals of European integration and digitalization of the economy of Ukraine”, *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh inovatsii*, vol. 2(12), pp. 46–64, available at: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/224/179> (Assessed March 25 2024). DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0204>.

8. Kraus, K., Kraus, N., Manzhura, O., Ishchenko, I. and Radzikhovska, Y. (2023), “Digital Transformation of Business Processes of Enterprises on the Way to Becoming Industry 5.0 in the Gig Economy”, *WSEAS Transactions on Business and Economics*, vol. 20, Art. #93, pp. 1008–1029, available at: <https://wseas.com/journals/bae/2023/b885107-2135.pdf> (Assessed March 29 2024). DOI: 10.37394/23207.2023.20.93.

9. Kraus, K.M., Kraus, N.M. and Maslov, A.O. (2023), “Social entrepreneurship through the prism of social innovation in the conditions of European integration and global convergence”, *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh inovatsii*, vol. 2(12), pp. 4–20, available at: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/220/175> (Assessed March 31 2024). DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0201>.

10. Oliinyk, N.Yu. (2015), “Women’s entrepreneurship in Ukraine: features and prospects”, *Finansovyi prostir*, vol. 2, pp. 390–396, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_49 (Assessed March 25 2024).

11. Kraus, N.M., Kraus, K.M. and Pochenchuk, G.M. (2023), “Women’s entrepreneurship: risks, support tools, implementation mechanisms”, *Innovation and Sustainability*, vol. 2, pp. 46–59, available at: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/180/182> (Assessed March 23 2024). DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.46.59>.

12. Almkhamad, G. (2023), “Factors influencing women's entrepreneurship in developing countries. How far are we from supporting female entrepreneurship?”, *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*, vol. 4, pp. 591–604, available at: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/139/136> (Assessed March 29 2024). DOI: 10.58423/2786-6742/2023-4-591-604.

13. State Statistics Service of Ukraine (2023), “Statistical collection “Activities of subjects of large, medium, small and micro enterprises 2022”, available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/12/Dsvsmm_22.pdf (Assessed March 18 2024).

14. State Statistics Service of Ukraine (2024), “The number of registered legal entities by organizational and legal forms of business with distribution by gender of the manager as of January 1, 2024”, available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (Assessed March 22 2024).

15. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. Business.DIIA (2024), “Needs and problems of Ukrainian businesswomen in conditions of full-scale war”, available at: <https://business.dii.gov.ua/research> (Assessed March 20 2024).

16. State Statistics Service of Ukraine (2024), “The number of registered legal entities by region of Ukraine with distribution by the gender of the manager as of January 1, 2024”, available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (Assessed March 27 2024).

17. State Statistics Service of Ukraine (2024), “The number of registered natural persons-entrepreneurs by region of Ukraine with distribution by the gender of the manager as of January 1, 2024”, available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (Assessed March 24 2024).

Стаття надійшла до редакції 08.04.2024 р.